

GEO-hotspot <i>Lek en Kromme Rijngebied</i>	Stad Utrecht e.o.
Hotspot	Oude centrum Utrecht e.o.
Korte omschrijving	<p>De stad Utrecht is ontstaan uit een strategisch gelegen castellum van de Romeinse limes op een oeverwal van de Rijn nabij de Vecht. Tijdens de ontwikkeling van de nederzetting werden de aanwezige waterlopen gebruikt, waar nodig aangepast of afgedamd en vervangen door gegraven kanalen voor handel met omringende gewesten, Noordoost Europa, Duitsland, Vlaanderen en Engeland. Een voorbeeld van wederzijdse interactie tussen wijzigende natuurlijke omstandigheden en menselijke invloed.</p> <p>De Utrechtse bisschoppen ontwikkelden het Sticht door ontginning van de veen- en rivierkleigebieden. Ook na de Middeleeuwen en de Reformatie kon Utrecht gebruik maken van zijn centrale ligging in Nederland als verkeersknooppunt voor dienstverlening, handel en nijverheid.</p>

LANDSCHAPSTYPE	ZAND landschap	VEEN landschap	RIVIER landschap	ZEEKLEI landschap
-----------------------	----------------	----------------	------------------	-------------------

WAARDEN:	X = nog niet verder ingevuld; wel informatie beschikbaar
Geo vormingsperiode	
geologisch	
geomorfologisch	De oeverwallen van de Oude Rijn vormden tijdens de Romeinse tijd een smalle, bewoonbare strook in een verder onbegaanbaar veen- en rivierkleigebied. Dat bepaalde in belangrijke mate de ontwikkeling van Utrecht vanuit een Romeins grensfort (met scheepvaartverbindingen over de Rijn en Vecht) tot een middeleeuws handels-, kerkelijk- en bestuurscentrum.
hydrologisch	
Cultuur Historisch	
cultuur algemeen (architectuur, landinrichting e.a.)	<p>Ca. 50 jaar na Chr., als onderdeel van de Romeinse limes, de aanleg van castellum Trajectum ('benedenstroomse oversteekplaats' Rijn) op het huidige Domplein e.o. In de Frankische tijd werd Utrecht een centrum van kerstening van noord- en midden-Nederland. Toen werden de eerste kerken in de Frankische burcht Trecht (het vroegere castellum) gebouwd: kerkje ca. 650, Sint Salvator Kerk en Sint Maartenskerk (voorganger Domkerk). De burcht werd uitgebouwd tot een 'palts' (Frankisch en later Duits paleis). Na de Vikingtijd ontstond in de 10e eeuw de woonbuurt Stathe (rond de latere Buurkerk) als een bloeiend handelscentrum met koop- en ambachtslieden. Via de Vecht en Rijn werd handel gedreven met omringende gewesten, noordoost Europa, Duitsland, Vlaanderen en Engeland. Verder ontwikkelde zich op de plek van de Nicolaikerkerk een tweede nederzetting en een derde bij de latere Jacobikerkerk in het noorden. In 1018 werd een bisschoppelijk paleis gebouwd en in 1040 het Keizerlijk paleis Lofen. Van de Duitse Keizer verkreeg Utrecht in 1122 stadrechten. Kort daarop werd om de 3 nederzettingen een stadswal en een verdedigingsgracht aangelegd. De Utrechtse bisschoppen ontwikkelden het Sticht door ontginning van de veen- en rivierkleigebieden. Door verdere groei was Utrecht tot halverwege de 16e eeuw de grootste stad van de Noordelijke Nederlanden.</p> <p>Veel monumenten waaronder middeleeuwse kerken, torens (Domtoren e.a.), (vroegere) kloosters en kloostertuinen, kapellen, stadskastelen van de Utrechtse landdadel, monumentale grachtenpanden, landhuizen, hofjes, gasthuizen (voor behoeftigen).</p>
archeologisch	In de directe omgeving van Utrecht vonden uit de IJzertijd, Bronstijd en Oude Steentijd (einde laatste ijstijd). Verder in de oude stad vonden uit Romeinse, Friese en Frankische, Duitse tijd en later.
infrastructureel	Bij vormgeving van de grachten en de singelgracht van het oude centrum werd gebruik gemaakt van delen van oude rivierlopen. Aanleg van kanalen na de afsluiting van De Kromme Rijn in 1122 door de Utrechtse Bisschop: Vaartse

	Rijn naar Hollandse IJssel in 12 ^e eeuw; kanalisering van delen van Vecht en Oude Rijn: Vleutense Vaart 1122, Nije Vecht 1319, gegraven Oude Rijn 1381. Na afsluiting Hollandse IJssel: Nieuwe Vaart 1289 naar Lek. Na de aanleg van de Weerdsluis in 1275 kon het waterpeil van de grachten goed worden beheerst. Voor opslag en doorgangsruijme van handelsgoederen werden van 12 ^e tot en met de 15 ^e eeuw werven en werfkelders gebouwd langs 5 km. stadsbinnengrachten. Karakteristiek is dat de werfkelders onder de openbare weg liggen en ook onder de daarlangs gebouwde huizen en gebouwen doorlopen. Vanaf 1700 werden de deels open werfkelders voorzien van een doorlopend front. Thans zijn er nog 732 werfkelders behalve de middeleeuwse werfkelders onder oude woonhuizen en gebouwen.
militair	Castellum Trajectum (limes) strategisch gelegen voor controle van de Rijn en de nabij gelegen Vecht. Stadssingel met overgebleven verdedigingsbolwerk Sonnenborgh (1552). Stelling van Utrecht als onderdeel Nieuwe Hollandse Waterlinie uit 19 ^e en 20 ^e eeuw: 16 forten in twee halve cirkels ten noorden, oosten en zuiden van de stad samen met kazematten en schootsvelden. Unie van Utrecht van de opstandige gewesten en steden 1579. Vrede van Utrecht 1474: einde van de Hanzeatisch-Engelse Oorlog (1469-1474). Vrede van Utrecht 1713 in kapittelzaal Universiteitsgebouw: einde van Spaanse successieoorlog en oorlogen tussen Engeland en Frankrijk in Noord-Amerika.
immaterieel	Legendarische vrouwen: Trijn van Leemput: afbraak in 1577 van dwangburcht kasteel Vredenburg; Suster Bertken: 57 jaar vrijwillig kluizenaar-dichteres in Buurkerkcel vanaf 1457. Utrechtse school schilderkunst in 16 ^e en 17 ^e eeuw.
Natuur	
landschap	Middeleeuwse monumentale stadskern met deels bochtige grachten. De laaggelegen werfkaden zijn beplant met diverse soorten bomen. Verder zijn er oude binnentuinen, de singelpartij en het Wilhelminapark in landschapsstijl, de Maliebaan, de botanische tuinen (in de binnenstad en in Fort Hoofddijk).
ecosysteem	
Betekenis	
wetenschappelijk	Utrechts Science Park staat internationaal hoog aangeschreven.
educatief	De binnenstad met de grachten en monumenten. "Domunder" ontdekkingstocht met archeologietour: 2000 jaar geschiedenis Domplein met resten Castellum en latere vondsten. Domkerk, kloostergang en Domtoren. De nog overgebleven romaanse kerken en kloostergangen van het Utrechts kerkenkruis uit de 11 ^e eeuw. Het Utrechts Archief: geschiedenis van stad en provincie. Museum Catharijneconvent: Rijksmuseum voor (Christelijke) religieuze kunst in klooster bij Sint-Catharinacatedraal. Het Spoorwegmuseum in het historische complex van het Maliebaanstation. De botanische tuinen. Sonnenborgh Museum en Sterrewacht. Universiteitsmuseum Utrecht. Centraal Museum (kunst en handelschip voor Rijnvaart van ca. 1000). Rietveld Schröderhuis. Monumentale vroegere postkantoor (wordt bibliotheek) Oude kantoren NS en ProRail.
recreatief / toeristisch <i>zichtbaar/herkenbaar</i>	Toerisme en recreatie zijn sterk ontwikkeld. Utrecht vervult een regionale, landelijke en ook internationale functie.
economisch	Ook na de middeleeuwen en de reformatie kon Utrecht gebruik maken van zijn centrale ligging in Nederland. Het fungeert vanouds als verkeersknooppunt van wegen en spoorwegen waardoor handel (jaarbeurs), nijverheid (vroeger veel metaalindustrie) zich konden ontwikkelen. Thans vooral diensten- en kenniscentrum (Universiteit, onderzoeksinstituten). Volgens de EU staat in 2019 de regio Utrecht samen met Londen op de 2 ^e plaats van meest concurrerende Europese regio's (na Stockholm).
Niveau	
internationaal	
nationaal	Nationaal van belang.
regionaal / lokaal	Idem regionaal.
Beheertype	
bescherming	Utrecht kent 6 beschermde Rijksstadsgezichten waaronder de middeleeuwse

<i>Monumentaal/eigendom</i>	binnenstad met veel monumenten. Daarnaast het buurtschap Blauwkapel, Utrecht Oost en 2 tuindorpen in Zuilen. In de gemeente Utrecht staan 1.600 Rijksmonumenten en 1.400 gemeentelijke monumenten geregistreerd. De Forten van de Stelling van Utrecht zijn rijksmonument.
<i>duurzame ontwikkeling</i>	De monumentale structuren worden duurzaam beheerd en onderhouden.
<i>bedreiging(en)</i>	Toerisme kan een bedreiging gaan vormen.

Achtergrondinformatie o.m.: X

- Living along de Limes, Landscape and settlement in the Lower Rhine Delta during Roman and Early Medieval times, proefschrift, M. van Dinter, 2017